IHMISHENGEN VILJELYSTÄ

Veikko Litzen, *Keskiajan kulttuurihistoria.* Helsinki, Gaudeamus 1994 (toinen painos, ensimmäinen painos 1974). 186 s.

"Kulttuuri on ihmishengen viljelyä, ja yleisen kulttuurihistorian tulisi kertoa ihmisen toiminnan tuotteista tekniikassa, tieteessä, taiteessa ja uskonnossa — jopa politiikassakin. […] Se pyrkii tyypittelyyn, yleistykseen ja sen kautta yksinkertaistukseen." Veikko Litzenin, alunperin yli 20 vuotta sitten ilmestyneessä *Keskiajan kulttuurihistoriassaan* (s. 10) esittämä määritelmä on häkellyttävän mutkaton. Siinä ei ole jälkeäkään kyseenalaistuksista, joita keskiajasta kiinnostunut lukija on sittemmin ehdollistunut odottamaan 'kulttuurista', 'historiasta' tai vaikkapa 'kirjallisuudesta' kirjoittavilta. Mutkattomuus ei sinänsä ole pahe, mutta *Keskiajan kulttuurihistorian* kohdalla se liittyy joukkoon muita uudelleenjulkaisun herättämiä kysymyksiä. Tässä yhteydessä ei ole mieltä lähteä yksityiskohtaisesti arvioimaan teosta, joka peittelemättä ilmoittaa omat rajoituksensa: kirja perustuu luentomuistiinpanoille, mikä selittää täydellisen lähdeviitteiden puuttumisen ja ajoittain varsin ylimalkaisen esitystavan. Lisäksi vuonna 1994 kirjoittamissaan loppusanoissa Litzen toteaa, että koko teoksen tavoitteet pitäisi arvioida uudelleen joskaan "uudelleen kirjoittaminen ei ole mahdollista". (S.177) Toisen painoksen ottaminen on kuitenkin teko, joka johdattaa miettimään ajan hampaan jälkiä 70-luvulta tähän päivään. "Jokainen kulttuurin vaihe luo oman filosofiansa" (s. 119), toteaa Litzen keskiajan opillisten keskustelujen äärellä, ja toteamus soveltuu ihmishengen viljelyyn tätä lyhyemmilläkin aikaväleillä. Tarkastelkaamme siis aivan lyhyesti *Keskiajan kulttuurihistoriaa* tästä näkökulmasta, alunperin 1974 ilmestyneenä tutkimuksena, joka uusittuna painoksena tarjotaan 90-luvun lukijalle "erinomaisena oppaana historian vähiten tunnetun ja kuvatun ajanjakson tuntemiseen" (takakansi).

Sitten 70-luvun puolivälin, suomalaisenkin lukijan odotushorisonttiin on iskostunut itsestäänselvyyksiä, joita ilman keskiaikaa on vaikea ajatella. Kehuttu ja parjattu magister Eco on yksittäisistä kirjoittajista ehkä tehokkaimmin onnistunut ohjelmoimaan suuren yleisön visioita keskiajasta. 80-luvun jälkeen keskiaikaisen kirkonmiehen toimenkuvaan on "luontevasti" liittynyt salapoliisitehtävien ratkominen ja kätkettyjen käsikirjoitusten jäljittäminen (Econ *Ruusun nimi,* Ellis Petersin keskiaikadekkarit, kotikutoisemmin esim. Juha Ruusuvuoren *Kaniikki Lupus;* keskiaikaan liittyy myös Econ suomennettu esseekokoelma *Matka arkipäivän epätodellisuuteen).* Toisenlainen historiallinen romantiikka on suomeksi kukoistanut mm. Pohjolan keskiaikaisen naisen seikkailuissa (Kaari Utrio). Historiankirjoituksen ja lukuromaanin sukulaisuuksia herätti pohtimaan Ladurien *Montaillou* kertoessaan viihdyttävästi keskiaikaisen maaseudun arjen ja inkvisition yhteentörmäyksistä. Litzenin teokseen mainitut asiat liittyvät etäisesti, mutta liittyvät kuitenkin. Toisaalta ne kertovat siitä, että keskiajalla on nyt kierrätysarvoa ja kysyntää. Toisaalta niistä heijastuu välillisesti tai välittömästi akateemisia tutkimussuuntauksia, jotka ovat olleet vahvasti esillä viime vuosikymmenien keskiajantutkimuksessa. Keskiajan ihmisen arkipäivän tutkimus *(Alltagsgeschichte),* mikrohistoria, ja naistutkimus ovat tuottaneet valtavasti uusia näkökulmia ja tietoa keskiajan kulttuurin arviointiin. Näiltä osin *Keskiajan kulttuurihistoriassa* pistävät silmään vanhentuneet toteamukset kuten "Yleisistä elämänolosuhteista samoin kuin ihmisestä itsestään ei ole paljon tietoja" (s.27), tai "[…] vain harvojen keskiaikaisten naisten nimet ovat säilyneet taiteen tai tieteen piiriin luettavien saavutustensa vuoksi" (s.169). Viime vuosien akateeminen julkaisuvyöry aiheista todistaa kuitenkin muusta.

Toinen yleinen huomioni liittyy itse kulttuurihistorian ja historian "lähi- ja aputieteiden" suhteeseen (mm. arkeologia, taidehistoria, kielitiede, paleografia, s.11). Keskiajan kirjallisuudesta kiinnostuneena lukijana tulin kysyneeksi, mitä sellaista kulttuurihistorian näkökulma tuo esimerkiksi kirjallisuushistoriaan (luku VI), mikä ei jo sellaisenaan olisi löydettävissä kirjallisuushistorian yleisesityksistä. Onko "yleistämiseen ja yksinkertaistamiseen" pyrkivä kulttuurihistoria jotakin muuta, tai enemmän, kuin leikkaa-ja-liimaa-tyyppinen kokoomus eri alojen erityistietämystä? Toisaalta, suurissa yleislinjoissa pitäytyvä historia sitoutuu väkisinkin vakiintuneisiin kaanoneihin. Vuonna 1994 kirjoittamissaan loppusanoissa Litzen korostaa, että keskiaika tulisi ymmärtää Rooman valtakunnan perillisten historiaksi: jos teos olisi kirjoitettava uudestaan, se sisältäisi laajan ajanlaskun alusta alkavan jakson (s.178). Kukaan tuskin voi kiistää Rooman kulttuurin vaikutusta keskiaikaiseen hengenviljelyyn, mutta silti nimenomaan *keskiajan* kulttuurihistoriaa on mielenkiintoista etsiä — ja on viime vuosina etsitty — myös tiivistetymmin suurten kaanonien ja pitkittäisleikkausten lomasta. Tai kuten Conrad Hirsaulainen kirjoitti 1100-luvulla dialogimuotoisessa traktaatissaan kirjallisuuden lukemisesta:

> "[…] on anteeksiantamatonta jättää tutkimatta vähäpätöisimpiä kirjoittajia, vaikka oppilas olisikin hyvin perehtynyt suuriin nimiin. Mitä tahansa tietoa suurten nimien tutkiminen tuottaisikin, se jää hämäräksi jos vähäisempien kirjoittajien opiskelu laiminlyödään. ("Keskustelu kirjoittajista", latinankielisen tekstin toimittanut Huygens, R.B.C., *Accessus ad auctores. Bernard d'Utrecht. Conrad d'Hirsau.* Leiden: E.J.Brill, s.72)

Verrattuna pitkiin vuosisatoihin keskiajan ja nykyhetken välissä, historian ratas ei ole sanottavasti ehtinyt pyörähtää 20 vuodessa. Silti olisin odottanut *Keskiajan kulttuurihistorian* kustantajan tai tekijän taholta konkreettisempia käytännön eleitä nykyhetken tavoittamiseksi — eleitä, jotka eivät aliarvioi lukijan kykyä kiinnostua kirjassa mainituista asioista (valikoiva lähdeluettelo Litzenin mainitsemista keskiajan teksteistä, jotka ovat suomeksi saatavilla? muita lähdeviitteitä?). Kirjan puolihuolimaton uudelleenjulkaisu on suomalaisittain "kulttuurihistoriallinen teko" osoittaessaan ilmeisen puutteen ajanmukaisessa alan kirjallisuudessa ja oppimateriaalissa. Suomalaiset keskiajantutkijat ovat viime vuosina osoittaneet kasvavaa halukkuutta tieteidenväliseen keskusteluun mm. eri yliopistoissa järjestettyjen tutkijatapaamisten puitteissa. Toivottavasti sama henki alkaa tuottaa myös julkaisujen muodossa ahkerampaa osallistumista yleistajuisuuden ja tieteidenvälisyyden vaativaan lajiin.

Päivi Mehtonen

n & n